

Христо Ботев. „Едно време — казва Славейков, говорейки за фалшивите идеали, — З. Стоянов, който живееше само с възхищения, създаде такъв идеал от Чардафона и с безочливостта на един ориенталец заявяваше, че понеже сме нямали други герои, то дай да си бършем ностъ с неговите непрани дрехи“ (37, 2, = VI 2, 217)¹. Тук не е трудно да се долови не само смисълът, но и изразът, който намираме в думите на Алеко пред Ст. Гидиков: „С „Бай Ганьо“ аз исках просто да осмея *чардафонщината*, да покажа нравствената босота на тоя тип, който Захари Стоянов поиска да възведе едва ли не в герои и идеал...“ Без съмнение често и твърде често Алеко и Пенчо Славейков са говорили за бай Ганьо, за неговите прототипове и, разбира се, за Чардафон, който е един от тях. Иначе не се е доловило да се обясни не толкова единството на отношението им към него, колкото близостта в думите и изразите, с които изразяват това отношение.

На Чардафон се спира Славейков и в рецензията си за „хумореските“ „Огледайте се!“ от В. Шумаков (VI 2, 326, 327). Но може би по-интересно е друго споменаване на Чардафон у Славейков. То датира от началото на 1893 г., когато Алеко още не се е ориентирал окончателно към оригиналното творчество.²

Нека веднага се каже, че и тук, и в рецензията върху книгата за Ботев изрично ни е дадено и отношението на Славейков към Захари Стоянов. Справедливо или не, то е безусловно отрицателно. В рецензията за „хумореските“ Славейков определя Захари Стоянов като венецхвалител „на нравствени уроци“. В рецензията за книгата върху Ботев той казва: „Интересен отклонък за психологията на З. Стоянова, като писател и човек, дава неговото признание [...] че „овчарската боя не се измива никога, че който е бил еднаж овчар, той“ и т. н. Смисълът на това признание е — че простотията ще го яде до живот навсякъде, и на писателския стол, дето той си бяхти умът с измисляне на овчарски дивотии, и на председателския стол в Народното събрание, дето има да го зяпат по-големи и от него овци“ (33, 1, = VI 2, 211). Това отношение към Захари Стоянов е отношение не само към човека и писателя, но и към държавния деен. Че това е така, говори друго място — с думи, които в никой случай не са случайни: „Стамболовщината се премахва от политиката, тя трябва да се изтрие и от езика, от нашия хубав български език, ако ни е мила неговата бъдущност, тъй тясно свързана с бъдущността на литературата ни“ (51, 3, = VI 2, 235). Отношението към стамболовщината в живота и литературата също обединява Славейков с Алеко.

В същия смисъл и със същия тон говори за Захари Стоянов рецензията върху „Бай Ганьо“: „Ако той [Алеко] изкуствено поразхубавеше Бай Ганя, ако би го обрисувал не с отвращение, а със симпатии, то щяхме да имаме втори *Чардафон Великий*, чийто автор [Захари Стоянов] е в душевна хармония с хероя си и в дружен дивашки рев с него пее хвалебна химна за своя нравствен упадък“ (28—31).³

Рецензията засяга и въпроса за цинизмите в „Бай Ганьо“ и във връзка с него дава бегла успоредница между Алеко и Хайне. Само по себе си привекдането на Хайне в тази рецензия е вече показателно, тъй като Славейков живее с трайни интереси към Хайне, когото превежда, за когото пише статии, и към немската поезия въобще. Още по-важно е, че въпросът за цинизмите у Хайне, повдигнат тук, намира място в статия — „Хайне в България“. Там думата *цинизма* е заменена със синонима *мръсотии* и въпросното място от нея гласи така: „той [Хайне] бил баща на всички ония, които презират своето отечество и говорят мръсотии за народа си“ (VI 2, 198).⁴ В рецензията за „Бай Ганьо“ се спомена-

единствено споделяше Алеко своите висши духовни интереси“. И по-нататък: „Но духовно най-близкия на Алека беше и си остана докрай Пенчо Славейков“ (В. Мирюлов. *Алеко Константинов*. Шест статии. София, 1917, стр. 94, 95).

¹ Първото съкращение (37, 2) означава: З. наме, бр. 37, стр. 2, кол. 1; второто (VI 2, 217) означава: Пенчо Славейков, *Събрани съчинения*, т. VI, кн. 2. Българска литература. Под редакцията на Боян Пенев, София, 1923, стр. 217.

² П. П. Славейков, Искър. Пътни бележки. — *Мисъл*, съл. г. II, 1892—1893, кн. 10 — 11, стр. 675—676. Славейков говори за свой познайник-лекар, „българин и патриот от най-нова формация“, човек, който „обещава да бъде усърден кехая и да си дере гърлото от някое гнойно газетарско бунуше“ и пр. Неговият „заветен идеал е да стане член на тайфата „Братия во Чардафоне“. Последните думи, както и определението „патриот от най-нова формация“, говорят за антистамболовистки тенденции в тази характеристика.

³ Цифрите показват реловите, където се намира посоченото място от рецензията.

⁴ Тези думи Славейков привежда като чуждо съждение върху Хайне, като мнение на немските шовинисти.